

REZYUME. Bu maqolada rahbar madaniyati hamda uning javobgarchiligi masalalari ko'rsatilgan. Muallif rahbarning shaxsiy madaniyati, etik qadriyatlarini va boshqaruvdagi javobgarchiligi muassasaning foydasi va guruhning samaradorligiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatishini aytib o'tgan. Shu bilan birga, maqolada liderlik madaniyati tushunchasi, rahbarning kommunikativ qobiliyatlari, odilona qaror qabul qilish va javobgarlikli yondashish kabi taraflar tahlil qilinadi. Muallif rahbarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi, balki etik tamoiillarga amal qilishning ham zaruriyatini asoslaydi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются вопросы культуры лидерства и его ответственности. Автор подчеркивает, что личная культура руководителя, моральные ценности и ответственность в управлении оказывают непосредственное влияние на успех организации и эффективность коллектива. Также в статье анализируются такие аспекты, как понятие культуры лидерства, коммуникативные навыки лидера, справедливое принятие решений и ответственный подход. Автор обосновывает важность того, чтобы руководитель обладал не только профессиональными знаниями и навыками, но и соблюдением этических принципов.

SUMMARY. This article discusses the issues of leadership culture and its responsibility. The author emphasizes that the leader's personal culture, moral values, and management responsibility directly affect the success of the organization and the effectiveness of the team. The article also analyzes such aspects as the concept of leadership culture, the leader's communicative skills, fair decision-making, and a responsible approach. The author substantiates the importance of a leader not only having professional knowledge and skills, but also adhering to ethical principles.

SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINING TA'LIMDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

F.G'Erkaboyeva – doktorant

Farg'ona davlat universiteti

Tayanch so'zlar: sahnalashtirish faoliyati, maktabgacha ta'lim, syujetli-rolli o'yinlar, ijodiy rivojlanish, muloqot ko'nikmalari, madaniyatlararo tushunish, hissiy rivojlanish, sahnalashtirish markazi, o'yin orqali o'qitish, interaktiv ta'lim.

Ключевые слова: театрализованная деятельность, дошкольное образование, ролевые игры, творческое развитие, коммуникативные навыки, межкультурное взаимопонимание, эмоциональное развитие, центр драматизации, обучение через игру, интерактивное обучение.

Key words: dramatization activities, preschool education, role-playing games, creative development, communication skills, intercultural understanding, emotional development, dramatization center, learning through play, interactive education.

Kirish. Sahnalashtirish faoliyati ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodkorligini, ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini va hissiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan samarali pedagogik usuldir. Tadqiqotlarga ko'ra, sahnalashtirish metodikasi o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Ushbu faoliyat nafaqat bilim olish jarayonini qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Xususan, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun sahnalashtirish faoliyati ta'limning o'yin orqali amalga oshiriladigan muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Heathcote [2] va Wagner tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramatik faoliyat bolalarning muloqot va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [3]. Bu uslub orqali o'quvchilar turli ijtimoiy rollarni sinab ko'rish, his-tuyg'ularini ifodalash va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar [4].

Asosiy qism. Sahnalashtirish faoliyatining asosiy maqsadi o'quvchilarning kommunikativ, ijtimoiy va madaniy ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Ushbu metod nafaqat muloqotga kirishish qobiliyatini oshirish, balki hissiy uyg'unlik va ijodiy yondashuvni shakllantirishga ham xizmat qiladi [1]. Teatrlashtirilgan o'yinlar orqali o'quvchilar turli ijtimoiy rollar bilan tanishib, real hayotdagi vaziyatlarni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar [2]. Masalan, oilaviy hayot, kasbiy rollar yoki kundalik faoliyat asosida yaratilgan sahnalashtirilgan o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiy muhitga moslashuvchanligini kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramaga asoslangan ta'lim usullari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, empatiya va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [3], [4]. Shu sababli,

sahnalashtirish pedagogikasi ta'lim jarayonida nafaqat bilim olish, balki shaxsiy va ijtimoiy taraqqiyotga ham ko'maklashadigan muhim metodlardan biri hisoblanadi.

Bolalarning ijodiy rivojlanishi. Ijodkorlik bolalarning intellektual va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Sahnalashtirish faoliyati bolalarga o'z tasavvurlarini ifoda etish, voqealarni ijodiy qayta tiklash va yangi g'oyalarni sinab ko'rish imkoniyatini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, teatr va dramatik o'yinlar bolalarning tasavvur qilish, muammolarni hal etish va innovatsion fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi [5]. Masalan, bolalar teatr orqali turli ertaklar yoki hikoyalarning qahramonlarini sahnalashtirishda o'z tasavvurlarini amalda sinab ko'rishadi. Bu jarayon ularning ijodiy tafakkuri, hissiy ifodalanish qobiliyatlari va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [6]. Shuningdek, dramatik faoliyat bolalarni alternativ nuqtai nazarlarni tushunishga, empatiya va o'z fikrlarini erkin ifodalashga o'rgatadi [7]. Ijodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi sahnalashtirish metodlari orasida improvizatsiya, rolly o'yinlar, interaktiv teatr va hikoya yaratish kabilar mavjud bo'lib, ular bolalarning mustaqil fikrlash va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi [8].

Muloqot va ijtimoiy ko'nikmalar. Sahnalashtirish faoliyati bolalarda muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositasidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dramatik faoliyat bolalarning nutqiy rivojlanishi, til boyligi va ifoda qilish qobiliyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Sahna o'yinlari orqali bolalar tengdoshlar bilan muloqot qilish, o'z fikrlarini erkin ifodalash va o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini o'rganadilar. Bu jarayon ularning ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirib, jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi [6].

Misol uchun, sahna o'yinlari davomida bolalar boshqa personajlar bilan suhbatlashish, vaziyatga mos harakat qilish va ijtimoiy vazifalarni bajarishni o'rganadilar. Ushbu faoliyat ularga fikrlashning moslashuvchanligi, hamdardlik va jamoaviy hamkorlik kabi muhim qobiliyatlarni shakllantirish imkonini beradi [3]. Bundan tashqari, sahnalashtirish metodikasi verbal va neverbal muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, bolalar tana tili, imo-ishoralar va yuz ifodalaridan foydalanib, o'z his-tuyg'ularini aniqroq ifoda qilishni o'rganadilar. Bunday jarayon esa bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirib, ularni ijtimoiy vaziyatlarga tez moslashishga o'rgatadi [4].

Madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish. Sahnalashtirish faoliyati madaniyatlararo tushunishni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Sahnalashtirish jarayoni bolalarning nafaqat ijodiy salohiyatini rivojlantirish, balki ularning boshqa madaniyatlar bilan tanishishiga ham keng imkoniyat yaratadi. Sahna o'yinlari davomida bolalar turli millatlarning qadriyatlari, urf-odatlar va hayot tarzi aks etgan obrazlar bilan to'qnash kelishadi. Bu esa ularning madaniyatlararo tushunish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Sahnalashtirish jarayonida bolalar turli milliy ertaklar, afsonalar va tarixiy voqealarga asoslangan sahnalarni namoyish qilish orqali boshqa xalqlarning hayot tarzini anglaydilar. Masalan, Sharq ertaklari, Yevropa afsonalari yoki Afrika folkloridan olingan syujetlar asosida sahna asarlari qo'yilganda, bolalar bu madaniyatlarining o'ziga xos jihatlari bilan yaqindan tanishadilar. Bu esa ularda turli xalqlarga nisbatan hurmat, bag'rikenglik va qiziqish uyg'otadi. Bundan tashqari, sahnalashtirish orqali bolalar o'zlarini turli personajlar o'rniga qo'yib, ularning fikrlarini, his-tuyg'ularini tushunishga harakat qiladilar. Bu esa empatiya hissini rivojlantirib, madaniyatlararo muloqot qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar o'zlarini sahnalashtirgan asarlarda xorijiy tillardan foydalanish orqali lingvistik kompetensiyalarini ham rivojlantirishlari mumkin. Umuman olganda, sahnalashtirish faoliyati bolalarning dunyoqarashini kengaytirib, ularni global muloqotga tayyorlaydi. Madaniy xilma-xillikka asoslangan sahna o'yinlari orqali bolalar har bir xalqning o'ziga xos an'analari va qadriyatlarini anglab yetadilar. Natijada, ular jamiyatda madaniyatlararo muloqotning muhimligini tushunib, kelajakda ochiq fikrli va bag'rikeng shaxslar bo'lib voyaga yetadilar.

Hissiy rivojlanish. Sahnalashtirish bolalar shaxsiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ularning his-tuyg'ularni idrok qilish, tushunish va ifodalash qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Sahna o'yinlari jarayonida bolalar turli hayotiy vaziyatlarni aks ettirish orqali empatiya va hissiy moslashuvchanlikni o'zlashtiradilar. Bu ularning jamiyatda o'zlarini erkin his qilishlari, boshqa insonlarni tushunishlari va o'z his-tuyg'ularini boshqalar bilan to'g'ri baham ko'rishlari uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Sahnalashtirish jarayonida bola o'ziga yuklatilgan rolgaga kirishib, qahramonning his-tuyg'ularini chuqur anglashga harakat qiladi. Masalan, sahnada quvonchli, g'amgin yoki hayajonli holatlar aks ettirilganda, bola ushbu emotsional holatlarni boshidan kechirib, ularga mos harakat va ifodalarni shakllantirishga intiladi. Bu esa uning hissiyotlarini chuqurroq anglash va boshqalar his-tuyg'ulariga nisbatan sezgir bo'lish qobili-

yatini rivojlantiradi. Bundan tashqari, sahnalashtirish faoliyati bolalarni muayyan hissiy holatlarga mos ravishda harakat qilishga o'rgatadi. Masalan, agar qahramon qiyin vaziyatni yengib o'tishi kerak bo'lsa, bola ushbu jarayonni o'zida his qilgan holda, ichki hissiyotlarini nazorat qilish va to'g'ri ifodalashga harakat qiladi. Bu esa real hayotda ham hissiy barqarorlikni saqlash, stressli holatlarga moslashish va qiyinchiliklarni yengib o'tish qobiliyatini mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, sahnalashtirish orqali bolalar o'z hissiyotlarini so'zlar, mimika va tana harakatlari orqali ifodalashni o'rganadilar. Ular sahnada turli qahramonlarning kayfiyatlarini aks ettirarkan, his-tuyg'ularni aniq yetkazish, auditoriya bilan hissiy aloqa o'rnatish kabi muhim ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Natijada, bola o'z his-tuyg'ularini to'g'ri anglash va ifodalash bilan birga, boshqa insonlarning hissiy holatini ham yaxshiroq tushuna boshlaydi. Umuman olganda, sahnalashtirish faoliyati bolalarning hissiy ongini shakllantirish, empatiya va o'zini ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon orqali ular hayotiy vaziyatlarni chuqurroq anglaydilar, o'z hissiyotlarini boshqarishni o'rganadilar hamda jamiyatda ochiq, ishonchli va hissiyotlarini boshqalar bilan samarali tarzda baham ko'ra oladigan shaxslar sifatida kamol topadilar.

Ta'lim jarayonida sahnalashtirish markazining o'rni. Maktabgacha ta'lim muassasalarida sahnalashtirish markazlarini tashkil etish bolalarning ijodiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning samarali usullaridan biridir. Bunday markazlar orqali bolalar teatr san'ati bilan tanishib, sahna o'yinlarini o'rganish, rollarga mos kiyim-kechaklar va o'yinchoqlar bilan ishlash hamda sahna ijrosi uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayon bolalarning faqat ijodiy salohiyatini oshiribgina qolmay, balki ularning muloqot qobiliyatlari, jamoada ishlash ko'nikmalari va o'z fikrlarini erkin ifoda etish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Sahnalashtirish markazi bolalarga turli hikoya va ertak qahramonlarining obrazlarini jonlantirish orqali tasavvurlarini kengaytirish va o'z g'oyalarini erkin ifodalash imkoniyatini beradi. Masalan, bolalar o'zlarini eshitgan ertak yoki hikoya asosida sahna ko'rinishlarini yaratib, uni ijro etish orqali voqealar rivojini o'z tasavvurlariga muvofiq shakllantirishga harakat qiladilar. Bu esa ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, sahnalashtirish markazi bolalarga turli kasb-hunarlar bilan tanishish imkoniyatini ham taqdim etadi. Masalan, tibbiyot xodimi, o'qituvchi, olim, sportchi yoki san'atkor obrazlarini yaratish orqali bolalar ushbu kasblarning mohiyatini anglaydilar va ularning jamiyatdagi rolini tushunib boradilar. Bu esa ularning kelajakdagi qiziqishlari va kasb tanlash jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, bunday markazlarda sahna o'yinlari orqali bolalar o'zlarining hissiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Sahna ijrosi davomida ular bir-birlarini tinglash, hamkorlikda ishlash, turli emotsional holatlarga mos ravishda harakat qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning jamiyatda o'z o'rnini topishiga, shaxslararo munosabatlarni yaxshilashga hamda empatiya va tushunish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, sahnalashtirish markazi bolalar nutqining rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Ular spektakllar jarayonida dialoglar yod olish, so'z boyligini oshirish va aniq talaffuz qilishga e'tibor qaratadilar. Bu esa ularning nutqiy faolligini oshirib, muloqot qilish qobili-

yatini takomillashtirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim muassasalarida sahnalashtirish markazlarini tashkil etish bolalarning har tomonlama rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bu markazlar orqali bolalar nafaqat ijodiy salohiyatini oshirib, balki ijtimoiy, hissiy va intellektual jihatdan ham kamol topadilar. Shu boisdan, bunday sahnalashtirish markazlarini keng joriy etish va ularning samarali faoliyat yuritishini ta'minlash bolalar ta'limi va tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, sahnalashtirish faoliyatini o'quv jarayonida muntazam qo'llash bolalarning shaxsiy rivojlanishida ham, ularning bilim olish jarayonida ham muhim o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bu usul nafaqat darslarni qiziqarli qiladi, balki bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlashga o'rgatish va o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalashga yordam berish kabi ko'plab foydali jihatlarga ega. Shu bois, sahnalashtirish metodini ta'lim tizimiga keng joriy etish va uni samarali amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Neelands J. Drama as Creative Learning. Routledge. 2009.
2. Heathcote D. Collected Writings on Education and Drama. Hutchinson. 1984.
3. Wagner B.J. Educational Drama and Language Arts: What Research Shows. Heinemann. 1998.
4. O'Toole, J., Dunn J. Pretending to Learn: Helping Children Learn Through Drama. Pearson. 2002.
5. Sawyer R.K. Explaining Creativity: The Science of Human Innovation. Oxford University Press. 2011.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press. 1978.
7. Baldwin P. With Drama in Mind: Real Learning in Imagined Worlds. Continuum. 2012.
8. Winston J., Tandy M. Beginning Drama 4-11. Routledge. 2018.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada sahnalashtirish faoliyatining ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati keng yoritilgan. Sahnalashtirish faoliyati o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, muloqot ko'nikmalarini mustahkamlash va hissiy moslashuvchanlikni shakllantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida sahnalashtirish markazlarini tashkil etish orqali bolalarning tasavvur va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash mumkin. Ushbu faoliyat bolalarda ijtimoiy moslashuvchanlik, madaniyatlararo tushunish va empatiya kabi qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье освещаются роль и значение театрализованной деятельности в образовательном процессе. Драматизация служит эффективным инструментом развития творческого мышления учащихся, повышения коммуникативных навыков, воспитания эмоциональной адаптивности. Создание центров драматизации в дошкольных образовательных учреждениях может способствовать развитию воображения и личности детей. Эта деятельность способствует развитию социальной адаптивности, межкультурного понимания и эмпатии у детей, что делает ее жизненно важным аспектом целостного образования.

SUMMARY. This article highlights the role and significance of dramatization activities in the educational process. Dramatization serves as an effective tool for developing students' creative thinking, enhancing communication skills, and fostering emotional adaptability. Establishing dramatization centers in preschool educational institutions can support the imagination and personal development of children. This activity contributes to the development of social adaptability, intercultural understanding, and empathy in children, making it a vital aspect of holistic education.

СТОРИТЕЛЛИНГ МАКТАБДА ФИЗИКАНИ ЎҚИТИШНИНГ ИННОВАЦИОН МЕТОДИ СИФАТИДА

И.Ерленисова – таянч докторант

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: сторителлинг, физика таълими, ўқитиш методикаси, когнитив психология, ўқитишда хикоялар, педагогик инновациялар.

Ключевые слова: сторителлинг, обучение физике, методика преподавания, когнитивная психология, истории в обучении, педагогические инновации.

Key words: storytelling, teaching physics, teaching methodology, cognitive psychology, stories in learning, pedagogical innovations.

Замонавий таълим жараёнида ўқитишнинг самарали усуллари излаш масаласи бугунги кунда энг долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Айниқса, бу физика каби фанларга тегишли бўлиб, физика фанидаги кўплаб тушунчалар ва қонунлар мактаб ўқувчиларида материални ўзлаштиришда қийинчиликларни келтириб чиқаради. Бу қийинчиликларни бартараф этишнинг истикболли йўналишларидан бири ўқитишда хикоя ва ривоя элементларидан фойдаланишдир.

Физика ўқитишнинг тарихий жиҳати ўқувчиларнинг билиш қобилиятларини ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди. Табиатнинг фундаментал қонунлари қандай кашф этилгани, илмий ютуқлар қандай меҳнат ва матонат билан қўлга киритилгани ҳақида хикоя қилиш ўқувчиларга илм-фан қуруқ назариялар тўплами эмас, балки доимий изланиш ва тажриба ўтказишнинг жонли

жараёни эканлигини кўриш имконини беради. Исаак Нютон, Галилео Галилей, Алберт Эйнштейн ва бошқа кўплаб таникли олимлар ҳақидаги хикояларни жалб қилиш физика дарсларини вақт бўйлаб қизиқарли саҳнатга айлантиради, бунда ҳар бир кашфиёт тадқиқотчининг шахсий тақдирининг драматизми ва ҳақиқат учун қураш олиб борилган давр контексти билан бирга келади [1-2].

Бугунги кунда таълимда бир вақтлар унутилган, аммо яхши синовдан ўтган «хикояларни хикоя қилиш» усули фаол жорий этилмоқда, у инглизча сторителлинг сўзидан келиб чиққан ҳолда "storytelling" деб номланган: *story* – хикоя ва *telling* – тақдимот, *storytelling* сўзи биринчи марта АҚШ корпорацияларидан бирининг раҳбари Девид Армстронг томонидан компаниянинг иш фаолиятини яхшилаш ва янги келганларни тезда